



UvA-DARE (Digital Academic Repository)

'Te grote ongelijkheid is slecht voor een samenleving': PVDA-leider Cohen houdt vast aan middenkoers om tweedeling te voorkomen

Goslinga, H.; Turpijn, J.

Publication date

2011

Document Version

Final published version

Published in

Waar visie ontbreekt, komt het volk om

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Goslinga, H., & Turpijn, J. (2011). 'Te grote ongelijkheid is slecht voor een samenleving': PVDA-leider Cohen houdt vast aan middenkoers om tweedeling te voorkomen. In C. van Baalen, H. Goslinga, A. van Kessel, J. van Merriënboer, J. Ramakers, & J. Turpijn (Eds.), *Waar visie ontbreekt, komt het volk om* (pp. 123-129). (Jaarboek parlementaire geschiedenis; Vol. 2011). Boom.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

‘Te grote ongelijkheid is slecht voor een samenleving’

PVDA-leider Cohen houdt vast aan middenkoers om tweedeling te voorkomen

Hans Goslinga en Jouke Turpijn

‘Dit is een dwingende tijd. Voor iedereen. Er is heel veel volatiel’, zegt Job Cohen (1947) aan het slot van het gesprek over zijn eerste jaar als politiek leider van de PVDA. Dat gesprek vindt plaats eind augustus,¹ vlak voor het nieuwe politieke seizoen dat vanwege twee grote kwesties, de eurocrisis en de AOW, veel spanning belooft. Aan de vooravond maakt Cohen een kalme en tamelijk ontspannen indruk. Hij lijkt beter geprepareerd voor zijn rol dan in zijn eerste jaar als leider van een grote partij. Zoals voor veel van zijn voorgangers was het begin niet gemakkelijk. In de strijd om de macht trok hij tot twee keer toe aan het kortste eind, eerst in de Tweede Kamerverkiezingen, vervolgens in de kabinetsformatie.

Voor het eerst sinds 1918 was de uitkomst van het Haagse spel een eigensoortig minderheidskabinet, dat niet alleen bijzondere eisen stelt aan de premier, de liberaal Mark Rutte, maar ook aan de leider van de grootste oppositiepartij. Voor een groot deel van zijn regeerprogramma kan het kabinet van VVD en CDA, in ruil voor een streng immigratie- en integratiebeleid, rekenen op de gedoogsteun van de PVV. Voor zijn internationale en vooral Europese politiek, maar ook voor de vormgeving van de toekomstige AOW, is het afhankelijk van de stemmen van oppositiepartijen. Vraagt deze positie al de nodige souplesse en vindingrijkheid, de opdracht van Cohen is ook de sociaaldemocratie in deze dwingende en turbulente tijd een herkenbaar en aansprekend gezicht te geven. Waar visie ontbreekt, komt immers het volk om.

Bij Cohen doet deze Bijbelspreuk, waarmee zijn verre voorganger Joop den Uyl in mei 1973 de regeringsverklaring van zijn kabinet besloot, geen bellen rinkelen. Daarentegen voelde hij zich, zegt hij, sterk aangesproken door de missie van dat roemruchte kabinet-Den Uyl: spreiding van kennis, macht en inkomen. Hij zag die drieslag niet als uitdrukking van platte nivelleringsdrang of zelfs socialistisch jaloeziedenken, zoals de liberaal Hans Wiegel destijds smaalde. ‘Het woord spreiding geeft al aan dat we niet allemaal gelijk hoeven te zijn. Het gaat om evenwicht, de wens verschillen niet te groot te maken. Al te grote ongelijkheid is niet goed voor een samenleving. Dat idee en de bevoegenheid van Den Uyl om dat te realiseren, inspireren mij nog steeds. Hij is een van mijn twee helden. Wim Kok is de andere.’

Hij spreekt tegen dat de sociaaldemocratie zichzelf is kwijtgeraakt door een al te innige omarming van het marktdenken in de periode-Kok. ‘In de tijd van Den Uyl dachten we nog dat de staat veel van onze idealen kon realiseren. Dat bleek een illusie. De staat kon het niet allemaal, de verzorgingsstaat leidde zelfs tot stagnatie. Het was dus logisch dat de PVDA de panelen verschoof en meer ruimte maakte voor de markt. Maar ook in het enthousiasme voor het neoliberalisme zijn we ver doorgesloten. Achteraf is dat meestal gemakkelijk vast te stellen. Ik vind dat geen bewijs van ideologische zwakte. Ideologie wil toch niet zeggen dat je een kaarsrecht pad bewandelt en doet alsof alle anderen gek zijn geworden. Ik zie een ideologie als een set van politieke vertrekpunten, zoals de spreiding van macht, kennis en inkomen.



PVDA-fractievoorzitter Job Cohen tijdens het debat over het effect van voorgenomen bezuinigingen op de kwetsbaarste groepen, 9 juni 2011
[Foto: ANP – Pierre Crom]

Ondertussen moet je wel om je heen blijven kijken, dus ook naar de voordelen van marktwerking op bepaalde terreinen. Je kunt nu constateren dat het neoliberalisme aan zijn eind is gekomen. Alleen het kabinet heeft dat nog niet in de gaten. Ik vind wel dat de publieke sector aan revitalisering toe is. Het is niet allemaal fantastisch en geweldig. Tegelijk moeten we ongelooflijk blij zijn dat zoiets als het onderwijs deel uitmaakt van de publieke sector. Daar moeten we het van hebben, juist nu Europa hard moet concurreren met opkomende economieën elders in de wereld.'

Aan Den Uyl ontleende Cohen ook de uitspraak die zijn politieke credo is geworden: de boel een beetje bij elkaar houden. Hij kan zich herinneren dat Den Uyl dat zei in antwoord op de vraag naar de betekenis van zijn kabinet (1973-1977). Zeker is dat de toenmalige PVDA-leider het adagium meer dan eens gebruikte als waarschuwing voor een tweedeling in de samenleving, een gevaar waarvan de Amerikaanse econoom John Kenneth Galbraith hem al begin jaren zestig in zijn boek *The affluent society* bewust maakte. De breuk waarvoor Den Uyl zich met Galbraith beducht toonde, was sociaaleconomisch van aard; de tweedeling die Cohen vreest heeft ook een cultureel karakter. 'Door de ongehoord snelle veranderingen dreigt een breuk tussen hoger opgeleiden voor wie de wereld één grote speeltuin is en lager opgeleiden die daar niks mee kunnen en zich afvragen: wat is mijn plek in de samenleving? Ik vind het nog steeds een taak van de PVDA die groepen bij elkaar te houden en een brug te slaan.'

Dat zal niet meevallen. Er heerst veel ressentiment jegens de PVDA. Begrijpt u waar dat vandaan komt?

'Moeilijk daar de vinger op te leggen. Het is niet landgebonden, zoals je aan de aanslag in Noorwegen op sociaaldemocratische jongeren hebt gezien. Misschien is het een vorm van teleurstelling, in de zin dat de partij die opkomt voor bestaanszekerheid niet heeft voorkomen dat er onzekerheid is ontstaan.'

In de tijd van Den Uyl was er links van de PVDA weinig ruimte voor andere partijen. Nu zit daar een middelgrote partij als de SP. Zou de PVDA niet moeten proberen die ruimte terug te winnen?

'De opschuiving naar het midden aan het eind van de jaren tachtig betekende ook regeringsverantwoordelijkheid. Je kunt wel vrolijk op de linkervleugel zitten, maar als je je idealen niet kwijt kunt, schiet je er niks mee op. De SP is houden wat we hebben zonder te zien hoe de wereld is veranderd. Ik wil ook niet voor één groep staan, maar verschillende groepen in de samenleving verbinden. Dat vind ik belangrijk voor de PVDA. Het CDA zou die inzet ook meer moeten hebben. Wat mij niet bevalt aan de huidige samenleving is het wantrouwen tussen groepen. Een samenleving moet gebaseerd zijn op vertrouwen. Dat betekent dat de verschillen niet te groot moeten zijn. Kijk naar landen waar die verschillen wel groot zijn, daar zie je dat rijken zich verschansen in getto's en mensen aan de onderkant aan het plunderen slaan. Dat moet je niet willen.'

Cohen veronderstelt dat de opkomst van partijen als de SP en de PVV een gevolg is van onbehagen en onzekerheid door de snel veranderende wereld. Maar hij maakt duidelijk dat hij vasthoudt aan de klassieke opdracht van de sociaaldemocratie de 'werkers van hoofd en hand te verenigen'. Hij zoekt ook de antwoorden in de traditie van de partij: opkomen voor bestaans-

zekerheid door werk en een goede toerusting van de mensen door onderwijs en opleiding. ‘We zijn rijker dan in de jaren zestig en zeventig, maar de onzekerheid is groter. Veel mensen voelen zich niet meer zeker over hun inkomen, hun baan, hun pensioen. Ze hebben het gevoel minder greep te hebben op hun omgeving. Wat gebeurt er allemaal met mij? Hebben de hoge heren in Den Haag daar wel zicht op? Een partij moet aan die onzekere mensen een stem geven, maar ik zeg erbij: de zekerheid van een baan voor het leven is er niet meer. Dat is niet erg en daar hoeft je niet bang voor te zijn, als je maar goed bent toegerust. Er komt veel aan op de verantwoordelijkheid van mensen. Maar het is niet eigen verantwoordelijkheid punt, zoals dit kabinet zegt. Ik zet daar een komma. Er zijn veel mensen die het op eigen houtje niet redden. Die hebben een trappetje nodig. Degenen die dat niet nodig hebben, moeten zich realiseren dat die mensen er ook zijn. Dat is hun verantwoordelijkheid. Belachelijk hoge salarissen en bonussen passen daar niet bij. Op hun beurt moeten degenen die steun van de overheid verlangen, beseffen dat daar ook iets tegenover staat – het principe van wederkerigheid. Wie steun van de overheid krijgt, moet er ook iets voor terugdoen. Maar alles aan de markt overlaten, de sociale werkplaatsen en wajong hard terugschroeven en tegen mensen zeggen: zoek het zelf maar uit, dat kan niet.’

U bent voor een herwaardering van de overheid?

‘Tedereen heeft kunnen zien hoe het kapitalisme gierend uit de bocht is gevlogen en tot wat voor ellende dat heeft geleid. Om het kapitalisme te temmen heb je overheden nodig en moet je niet zoals dit kabinet zeggen: hoe minder overheid hoe beter. Het gaat erom een goede balans te vinden tussen overheid en markt. Je kunt niet zonder een sterke publieke sector. Wel moet je constant scherp blijven op hoe de overheid functioneert en hoe de centen worden besteed.’

Wim Kok is voor u een held. Waarom?

‘Ik heb hem meegemaakt in het kabinet. Ik vond het knap zoals hij als voorzitter opereerde. Hij was goed thuis in alle onderwerpen. Na een rondje discussiëren graasde hij nog een keer het hele veld af, voegde daar bijna ongemerkt nog iets van zijn eigen opvattingen aan toe en kwam dan uit bij een conclusie die hij vermoedelijk al zo’n beetje in zijn hoofd had. Wat bij hem nooit zo naar buiten kwam, was zijn enorme bevlogenheid. Die ging terug op zijn jeugd in de jaren veertig-vijftig, de oorlog, het sappelen, de wederopbouw. De inzet was: dat nooit weer. Dat bepaalde ook zijn gedrevenheid voor Europa. Hij had een geweldige drive die vorm te geven.’

Volgens de oude Grieken is het nodig in tijden van voorspoed en welvaart het gevoel voor het tragische te behouden. Bij de generatie van Kok zag je dat heel sterk terug. Het lijkt nu weg.

‘Het is fantastisch wat er bereikt is in Europa, maar het bijzondere wordt inderdaad niet onderkend. Dat Sarkozy en Merkel elkaar opbellen om over een volgende stap te praten, de leiders van twee landen die elkaar de laatste anderhalve eeuw drie keer in de haren zijn gevlogen. De vrede, veiligheid en welvaart in Europa zijn gewoon geworden. Op zichzelf is het natuurlijk mooi dat je in vrijheid kunt leven zonder een idee te hebben wat onvrijheid betekent. Je moet ook oppassen voor het gaapeffect als je naar de jaren dertig en de oorlog verwijst; dat mensen zeggen: ja,

dat weten we nu wel. Ik hoop niet dat de nu zo populaire analogie met de jaren dertig een blijver is. Mijn zoon schrijft prachtig over vergelijkingen in de tijd. Die zegt dat iedere vergelijking in de tijd mank gaat omdat we nu in een totaal andere wereld leven.² Tegelijk zie je verschijnselen die terugkeren: een economische crisis, al was die toen vele malen erger dan nu, weinig vertrouwen in de democratie, partijen links en rechts met radicale oplossingen en onvoldoende de notie dat we het samen moeten doen. Ik moet er niet aan denken dat het met Europa misgaat en dat we in een enorme economische dip terechtkomen. Je moet dus echt voor Europa staan. Wat Rutte doet, zeggen: ik heb niks met de Grieken, maar ze ondertussen wel helpen, dat is niet geloofwaardig. De politieke spanningen op dit gebied zullen toenemen.'

Rutte leidt eigenlijk twee coalities, een met CDA, VVD en PVV om vooral de bezuinigingen binnen te halen en een met de oppositie voor de aanpak van de eurocrisis.

'Zo zie ik het absoluut niet. In een coalitie is het altijd een kwestie van geven en nemen. Voor Europa geldt simpelweg dat hij van de oppositie afhankelijk is. Wat wij zeggen gebeurt. Hij kan niet anders. Maar het is niet zo dat wij het kabinet gedogen. Wij opereren zoals we opereren vanwege het enorme belang van de euro en Europa. Een coalitie kun je opbreken. Dat kunnen wij niet. Wij hebben geen machtsmiddel om te zeggen: het kabinet moet weg. Wilders heeft die sleutel wel, maar hij gebruikt 'm niet.'

De PVDA is wat Europa betreft nogal ambivalent. Van de gedreven houding van Kok voor Europese integratie was in de periode-Bos niet zoveel meer te merken. De PVDA loopt nog altijd niet warm voor politieke eenheid.

'Het is ook niet eenvoudig. Je wilt ook je eigenheid behouden. Als je groepen wilt verbinden, ga je uit van een gemeenschap. Europa is nog altijd een beetje een Ver-van-mijn-bedshow. Wat heb je hier met Roemenen? Wat betekent politieke eenheid voor onze verzorgingsstaat die zo veel beter is dan wat ze in Roemenië en Polen hebben? Steeds is de vraag: hoe kom je verder zonder je verworvenheden op te geven? Wat we nu voor Griekenland doen, gaat gepaard met begrijpelijke tegenzin. Zij hebben er een rotzooi van gemaakt, wij moeten het helpen opruimen. Tegelijk kun je niet zonder Europese samenwerking, zeker niet in de concurrentie met China, India, Brazilië. Het is een mix van positieve en negatieve gevoelens. Mooier kan ik het niet maken. De geschiedenis van de Europese integratie is altijd met horten en stoten verlopen en vaak was er een crisis nodig om een nieuwe stap te zetten. Ik hoop dat dat nu weer zal lukken.'

Ontbreekt het in de Nederlandse politiek toch niet aan een moedige vastberadenheid, zoals uw in het voorjaar van 2011 overleden partijgenoot Max van der Stoep aan de dag legde?

'Ook in onze achterban ligt het niet lekker dat we de Grieken helpen. Toch doen we het. Electoraal zou het misschien aantrekkelijker zijn te zeggen: we doen niet mee. Je moet ook rekening houden met de spanningen hier. Na 9/11 is er een sterke behoefte ontstaan aan houvast, aan een eigen identiteit.'

Bos zocht een bindende waarde in wat hij noemde een ‘beschaafd nationalisme’.

‘Dat is ook een bindende waarde. Door de ontzuiling en de secularisatie is het voor mensen moeilijker geworden inhoud te geven aan de zingeving. Vroeger was dat eenvoudig, je hoorde bij een groep en vond je houvast in die groep. Je hoefde daar zelf niet eens over na te denken, alles was geregeld.’

Toen veel PVDA-kiezers in 2002 hun toevlucht zochten bij Pim Fortuyn zei Wim Kok: ik herken dit land niet meer.

‘Ik herkende die verzuchting van Kok meteen. Zelf heb ik ook lang nagedacht waar dat onbehagen vandaan kwam. Het smeulde al langer, ver voordat wij het in de gaten kregen. Nu snap ik veel beter hoe het zit. Het ging om mensen die langdurig geen stem hadden gehad, terwijl er juist in die periode veel veranderde in hun omgeving. Ze verhuisden zonder te verhuizen. Hun hele omgeving veranderde. De slager op de hoek verdween of er kwam een Turkse slager voor in de plaats, hun baan was niet meer zeker, de ICT nam een geweldige vlucht.’

Terugkijkend op de formatie in de zomer van 2010. Was er volgens u een andere uitkomst mogelijk geweest of was dit de logische uitkomst?

‘Dit was de logische uitkomst, ervan uitgaande dat de drie coalitiepartijen meenden dat samenwerking mogelijk was. Rosenthal was veel te snel met zijn conclusie dat het met een rechts kabinet niks zou worden.’

Hij zei: een parlementair meerderheidskabinet is niet mogelijk.

‘Hij heeft dat niet voldoende onderzocht, waardoor Paars-plus niet kon lukken. Dat kon er niet komen, omdat er geen streep was gehaald door een rechts alternatief en we niet wisten wat de VVD wilde. Vandaar het advies in die fase alsnog de mogelijkheden van een meerderheidskabinet te onderzoeken. Lubbers heeft die opdracht op een wonderbaarlijke manier uitgelegd door VVD, CDA en PVV de ruimte te geven een minderheidskabinet te onderzoeken.’

Rutte, Verhagen en Wilders hebben hem gewoon aan de kant geschoven.

‘Nee, Lubbers heeft zichzelf aan de kant geschoven. Het was simpelweg zijn opdracht niet. Je kunt achteraf zeggen dat het de zaak heeft versneld: de drie wilden hun kabinet. En ik was niet voor een middenkabinet met drie partijen en ik ben dat nog steeds niet. Het was er misschien met vallen en opstaan gekomen, maar dan was er voor links en rechts zo’n schootveld ontstaan, dat zou het midden hebben verkruid. Het minderheidskabinet met gedoogsteun van de PVV was de logische, maar wel de slechtst denkbare uitkomst, met de PVV op een plek waar ze heel veel macht heeft, maar geen verantwoordelijkheid. Je ziet ook dat ze die verantwoordelijkheid niet nemen. Ja, dat is de weeffout.’

U heeft het afgelopen jaar vaak gezegd dat u erg moest wennen aan uw rol als PVDA-leider in de oppositie.

'Ik moest erg wennen aan deze constructie. Rutte zei na zijn aantreden dat hij ons met uitgestoken hand tegemoetkwam, maar die hand bleek niet te bestaan. Dat moet je eerst ervaren. Tegelijk bleken wij grote invloed te kunnen uitoefenen op het buitenlands beleid. Maar ook dat was eerst een kwestie van aftasten. Nu zijn we aan de constellatie gewend. Voor ons is de politieke situatie op een aantal punten helder en duidelijk: sociaal en cultureel zitten we keihard in de oppositie tegenover een kabinet dat buitengewoon ideologisch opereert: hoe minder overheid, hoe beter, eigen verantwoordelijkheid, veel repressie, weinig preventie.

En een strengere immigratie- en integratiebeleid.

'Het kabinet doet alsof er sprake is van massa-immigratie. Dat is totale onzin.'

Mede dankzij de asielwet-Cohen uit 2001 is de immigratie in de afgelopen tien jaar sterk gedaald.

'In het boek van het PvdV-Kamerlid Martin Bosma zul je dat niet lezen. Hij rept niet over die wet, niet voor niets, denk ik. Feit is dat de werkgevers vanaf de jaren zestig de immigratie hebben afgedwongen. Dat is wat er is gebeurd. De PVDA heeft nooit gezegd: kom maar. Ze heeft juist vaak op de rem gestaan.'

In tijden van crisis is er behoefte aan leiders. Wat voor leiderschap is er volgens u nodig?

'Ja, leiderschap wordt vaak verbonden met het idee van slagvaardigheid, knopen doorhakken. Maar zodra je dat in deze tijd doet, roepen mensen: ho, ho. Toch is juist nu doortastendheid geboden, met dien verstande dat het leiderschap geloofwaardig blijft.'

Een vaderlijk leiderschap zoals Colijn en Drees lieten zien?

'Wim Kok had dat ook. Ja, bij sommigen zou dat wel aanslaan. Rutte laat veel energie en optimisme zien, maar in de afgelopen zomer liet hij het op cruciale momenten lelijk liggen. Hij had moeten reageren op het drama in Noorwegen en op de nieuwe financiële crisis. Leiderschap moet op zulke momenten zichtbaar zijn en vertrouwen wekken. Wat ik ook mis in dit kabinet is de gedachte: we moeten het samen doen.'

Noten

- 1 Het interview werd geautoriseerd op 2 september 2011.
- 2 Jaap Cohen, *What's new? 100 vergelijkingen tussen het verleden en vandaag* (Amsterdam 2011).